

Anthony BURGESS – 1985 (3 ukázky)
Mařa 2007 (přeložil Milan Mikulášek)

STÁT A SUPERSTÁT: KONVERZACE

Jak se liší dnešní svět mezinárodní politiky od světa, který předvídal Orwell?

Velmi. Existují supervelmoci, ale není pro ně snadné ovládat menší státy. Menší státy se nedají pohltit těmi velkými. Poválečná doba byla pozoruhodná duchem devoluce, nesčíslnými akty dekolonizace, ustavením řady nezávislých tyranií, oligarchií i skutečných demokracií. Pravda, hodně se hovoří o sférách vlivu, propojených systémech atd., neexistují ovšem žádné velké centralizované bloky orwellovského typu s podobnými ideologiemi. A kde spočívá moc? Skutečná moc, která pohání stroje, spí v islámské ropě. Pro Orwella byl Střední východ pouhou částí trojúhelníkové zóny levné pracovní síly, o kterou se svářely jeho superstáty. Ovšem jedním ze skutečných superstátů je Islám. Vládne mocnou religiózní ideologií, jež poprvé udeřila na křesťanství ve středověku a jež může opět ohrozit Západ zbavený, díky druhému vatikánskému koncilu, neotřesitelné a bojovné víry.

Proboha. Ale musíte připustit, že hlavní rysy Orwellova proroctví se naplňují. Amerika, Rusko a Čína jsou, po vzoru tří velkých mocností z noční můry, po zuby ozbrojeny a připraveny vybuchnout.

Ale nevybuchují. Nebyla žádná nebezpečná střetnutí. Spory o slovíčka, budiž, ale žádné jaderné útoky na New York, Moskvu, nebo Peking.

Žádný stav permanentní války?

Pravda, jsou v průměru dvě menší války ročně. Indie s Pákistánem, Izrael s Egyptem, Jordánsko se Sýrií. Ozbrojená střetnutí v Palestině, na Kypru, v Keni, v Adenu, na Jávě, v Indočíně, Alžírsku, Angole, Mozambiku, Gои, Tibetu, Nigérii, Řecku, Holandské Nové Guineji, Kongu. Ale neangažují se v nich superstáty, jen v zastoupení. Korea a Vietnam. Takzvaní ruští poradci na Golanských výšinách v roce 1967. Rusko a Čína cvičící partyzány pro Lidovou frontu osvobození v Jižním Jemenu. Ale otevřeně a přímo se ruské síly zapojily jen ve vlastní sféře vlivu – při vzniku východního Německa v roce 1953, při potlačení maďarské vzpoury v roce 1956 a české v roce 1968.

Ale už přece existuje zárodek orwellovské Eurasie – sovětizovaná Evropa.

Jak velká část Evropy? Západní Evropa už je znechucená autoritářstvím, nejen po Hitlerovi, ale i po letech prušáctví a habsburkismu. Rusko by mohlo vybudovat Eurasii pouze násilím. A Rusové se bojí používat příliš násilí. Amerika zrovna tak. Velkým paradoxem období po roce 1945 je neohroženost malých národů při vedení drobných válek a neochota velkých mocností postavit se sobě tváří v tvář.

Přesto se mi však jevilo, že k přímým střetům téměř došlo – viz korejské příměří v roce 1953, raketové základny na Kubě v roce 1962.

Ale závěr, ke kterému došel Orwell, a nebyl sám – velká jaderná válka a po ní mafiánská dohoda o pokračování války konvenčními zbraněmi –, patří podle všeho do velmi vzdálené minulosti. Všichni jsme se kdysi báli Bomby, byla to naše denní noční můra. Podívejme se na literaturu, která vycházela koncem let čtyřicátých a v průběhu let padesátých. Vezměme si *Opici a podstatu*²⁴ Aldouse Huxleyho s jeho představou jižní Kalifornie po Bombě, uvržené zpět do divoštví, s mutovanými zrůdami zabíjenými po narození, sezónním sexem, *Pána much*²⁵, nositele Bomby, usmiřovaného modlitbami a obětmi. Vezměme si *Odhalenou tvář spravedlnosti*²⁶ od L. P. Hartleyho s jeho viny zbaveným postatomovým světem, ve kterém má každý jméno po nějakém vrahovi a v němž seablokovala veškerá lidská podnikavost, protože vše, co děláme, je špatné. Vezměme si *Doktora Divnolásku*²⁷,

který vznikl počátkem šedesátých let. Vezměme si romány jako *Zabezpečení*²⁸. Orwellovi se nepodařilo dohlédnout k tomu, že teror může nastat, aniž by došlo k jaderné válce. A stejně tak i ostatní.

Nedomyslel také, že po atomové bombě rychle následovala termonukleární zařízení s mnohem děsivějším potenciálem. Předpokládám, že byste mohl nukleární věk shrnout nějak takto – velmoci obávající se jednat jinak než v zastoupení nebo jen menšími kárnými akcemi ve vlastních sférách vlivu; malé národy válčící pod nehybnými nohama obrů. Obři, dobře si vědomi, jak je snadné vypustit poslední raketu, příliš si vědomi důsledků – ani ne tak smrti milionů lidí, ale nepřeborných hromad elektronického šrotu na obou nebo na všech stranách; pygmejové nevinní ve své bojechtivosti.

Ani ne tak nevinní, jako velmi mazaně si vědomí, kam až mohou zajít. A kam až jim to jejich ekonomika dovolí. Mimochodem, je zajímavé, že Orwellovo logické zdůvodnění války by v nukleárním věku nefungovalo. Mám na mysli spotřebovávání produktů průmyslové mašinerie v marnotratné válce jenom proto, aby se životní úroveň udržela co nejnižší. Tento názor přišel z nacistického Německa – zbraně, ne máslo. Americkou ekonomiku poznamenaly kolosální náklady na zbrojení doprovázené stále rostoucí spotřebou mírového zboží. Tak to bývá, když se mezikontinentální střely a barevné televizory zabydlí ve stejné oblasti hospodářského rozvoje. V moderním věku neudržíte dva druhy lidského důmyslu odděleně – ty smrtelné i ty údajně život povznášející. Ovšem je možné charakterizovat část epochy z hlediska syntézy obojího – víte, co myslím, příjemné večery u televize, kdy je válka ve Vietnamu součástí barevné estrády. Americká válečná dobrodružství bývají svázána s poučováním světa o spotřebních hodnotách. V tom není nic orwellovského.

Ale v americkém imperialismu cosi orwellovského je – budování jakési Oceánie s jejími centry moci, s Angsocem, úzkostlivě ukryvaném, šířeném a anonymním. CIA jako Myšlenková policie. Simultánní myšlení demokracie, právo na sebeurčení, svoboda projevu a činu sladěné se zastrašováním a brutalitou. Svobodná frankofonní Kanada? Nemyslitelné, zastřelte ty disidenty. Příliš mnoho amerického kapitálu investovaného do naší Panny Marie Sněžné. A komunistická vláda v Itálii? To nestojí za řeč. Já, neškodný britský, apolitický spisovatel žijící v Římě, si jsem dobře vědom, že mi CIA napíchla telefon. Dělají jen svou práci ve jménu globální svobody, jsou to obchodní cestující Myšlenkové policie.

Buďme rozumní. V tradici Spojených států nejsou žádné sklony k autoritářství podle evropského vzoru. Na hysterický antikomunismus padesátých let se dá pohlížet jako na symptom, sice nepříjemný a nebezpečný, zakořeněné nenávisti k centralizované autoritě. Nemůžete popřít, že Amerika značnou měrou přispěla k demokratickému sebeurčení západní Evropy. Truman, Acheson, Marshallův plán. V americkém přístupu byla jistá arogance, že Amerika ví všechno nejlépe, že je Bohem obdařena morální nadřazeností, což je odměnou za osvícenou demokratickou tradici, tak odlišnou od kolektivistické tyranie.

Dobrá, pravdou je, že autoritářství není monopolem velmocí. Afrika je plná nepěkných malých tyranií. Území, o kterých se předpokládalo, že úpí pod koloniálním jhem, získala samostatnost pouze nastolením diktatury. Zajedte si do Singapuru, kde pan Lee předsedá volnému obchodu pod čistou, malárie zbavenou oblohou. Jeho političtí oponenti jsou ve

²⁴ *Ape and Essence* (1948)

²⁵ *Lord of the Flies* – román Williama Goldinga (1954, česky 1968, v nakl. MAŤA 2003)

²⁶ *Facial Justice* (1960)

²⁷ *Dr. Strangelove* – film Stanleyho Kubricka z r. 1964, k němuž napsal scénář Terry Southern podle knihy *Dvě hodiny do záhuby* (*Two Hours to Doom*, v americkém vydání *Red Alert*) Petera Georgea z r. 1958

²⁸ *Fail-Safe* – román Eugena Burdicka a Harveyho Wheelera z roku 1962 o náhodném vypuštění jaderné rakety na SSSR, stejnojmenný film natočil v r. 1964 Sidney Lumet

vězení nebo v cizině na sebevzdělávacích kurzech. Policie odvléká vlasatce ke státům zřízeným holičům. Média jsou tak nemohoucí a nekontroverzní, že si musíte vybavit Frankovo Španělsko – společenské svatby, roztomilé dětičky, opentlená kořata. Filmové otevřenosti se říká pornografie. Žil jsem několik let na Maltě v atmosféře cenzurovaných knih a zakázaných filmů, z dovážených britských listů byly úzkostlivě vystříhány inzeráty na luxusní prádlo, aby se nekazila maltská mládež. Maltská vláda mi zabavila dům se vším všudy, může prý být plný inkriminovaných knih a listin. Prostě všude je spousta represivních vlád, jejichž tyranii doprovází pokrytectví činů vydávaných za „to nejlepší pro lid“. O'Brienovo upřímné doznání, že Angsoc touží po moci kvůli moci samé, je ve srovnání s malými tyranskými lháři pozitivně zdravé.

Zamysleme se chvíli nad většími, staršími, pravými demokraciemi. To, co bychom měli hledat, jsou známky zásahu do osobní svobody. Není pochyb, že existují technologie útlaku, a to takové, že slídění Orwellovy Myšlenkové policie se oproti nim zdá velmi primitivní. To, co mi dělá starosti, je problém, jak se s těmito technologiemi vyrovnat. Nechci dospět k odsouzení technologie jako takové. Vezměme si počítač. Norbert Wiener a Warren McCulloch jej vyvinuli během legitimního filosofického zkoumání, jak pracuje mozek – jak dalece může stroj simulovat lidský mozek, a zda to, co zbude, je lidskou podstatou – ale bylo nevyhnutelné, aby se z kybernetiky stala *užitečná* věda. A my víme, jak se užitečnost obvykle interpretuje – z hlediska kontroly toho, co lze kontrolovat, což většinou znamená lidské bytosti.

Počítač je neutrální věc. Informace je neutrální produkt. Čím více informací máme, tím lépe. Tímto způsobem pohlížím na paměťové banky atd.

Ale jak má Stát jednu počítače, vede ho to nevyhnutelně ke shromažďování informací o svých občanech. Nevím, je-li to špatné samo o sobě, ale zrovna myslím na to, co se stalo v roce 1971 v bezpečné, svobodné, demokratické malé Anglii –

Míníte sčítání lidu?

Uvažme, co chce Stát vědět. Postavení hlavy domácnosti, příbuzenské vztahy ostatních členů domácnosti, kolik aut vlastníte, jestli má sporák troubu, zda je záchod uvnitř domu, země vašeho původu, země původu vašich rodičů, minulou adresu, vzdělání, manželský stav, počet dětí atd. Někteří odmítli formulář vyplnit, ale valná většina trpělivě vyhověla. 800 tun papíru, 105 000 sčítačů, 10 milionů liber z daní. Ale pouze 500 soudních stíhání. Maximální pokuta za odmítnutí odpovědi byla 50 liber. Spisovatel Alan Sillitoe uvedl svůj věk 101 let a dostal pokutu pětadvacet liber. Třiasedmdesátiletý muž a šestašedesátiletá žena nebyli schopni zaplatit výběřcímu pokutu za svou touhu po soukromí a oba šli do vězení. Pak oddělení hlavního matrikáře oznámilo, že tyto tajné informace unikly ke komerčním organizacím. Jedna firma vychloubačně prohlásila, že bude mít do roku 1980 ve svých počítačích podrobnosti o devadesáti procentech populace. Policie má snadný přístup k tomuto druhu uchovávaných informací. 152 000 lidí, kteří byli hospitalizováni v psychiatrických léčebnách, má nejintimnější podrobnosti svých životů kompjuterizovány. Stupeň inteligence, zda byli či nebyli ve vězení, stupeň nátlaku potřebný k jejich hospitalizaci, celá diagnóza jejich duševní nemoci, speciální složky pro takové drobnosti, jako drogová závislost, epilepsie, alkoholismus –

Ale je na pravdě něco opravdu tak zlověstného? A je to znásilňování soukromí? Když mladí lidé otevřeně souloží na veřejných prostranstvích, kdo jsme, že žádáme, aby naše životopisy byly nepublikovatelné?

Nevím, nevím. Ale přemýšlejte – Stát je pouze nástroj. Všechno závisí na tom, kdo tento nástroj, který se dá tak snadno přeměnit ve zbraň, ovládá. Je nemoudré předstírat, i s naším zostřeným vnímáním tyranie, že tradice liberalismu dále pokračuje. V Evropě může povstat nový Hitler a bude velmi potěšen informacemi, jež mu poskytne státní správa myslící ve starých pojmech omezování svobody a demokratických práv. V počítačích ve světě jsou

nepochybně přehledné seznamy Židů, stejně jako nebezpečných nezávislých intelektuálů. A teď si představme, že došlo ke zločinu a podezření padá na muže středního věku trpícího epilepsií, se čtyřmi umělými řezáky. Krevní skupiny celého národa jsou zaznamenány v počítačích. Stát zná adresy všech mužů se zrzavými vlasy.

Tvrdíte, že nikdo není způsobilý k tomu, aby vládl takovými vědomostmi. Musíme tyhle věci chápat jako šanci. Já trvám na neutralitě znalostí. Spravedlnost je vždycky stejně pravděpodobná jako nespravedlnost. Mimo to, všude vidím známky toho, že Stát spíš svou moc ztrácí než získává.

I v Rusku? V Číně? V malých krvavých republikách, o kterých nejsou žádné zprávy?

Myslím tím ty oblasti, ve kterých byl luxus svobody dlouhou dobu zaručen stejně jako pitná voda a elektrická síť. Přitom nezapomínám, že základní věcí v životě je žít – nějak. Jestli jediným způsobem, jak dostat denní příděl rýže, je sedět v páchnoucím vězení – dobrá, otevřete a pusťte mě dovnitř. Ale to je tím, že v některých částech světa není protikladem ke státní tyranii osobní svoboda, ale neosobní chaos. Ne, mám na mysli civilizovaný Západ. Ameriku, Británii, západní Evropu. Tam jsme už dlouho neviděli charismatického vůdce s býčí šjí. Politici jsou všeobecně v opovržení, státníci jsou k smíchu a prezident Spojených států může být po zásluze zbičován. Orwell věřil, že média, a zvláště ta moderní jako televize, jsou-li v rukách Státu, se stanou šikovným nástrojem propagandy, bombastických projevů a arogantních příkazů. Jenže tak tomu vůbec není. Politici prostě nemohou soupeřit s televizními seriály nebo starými filmy. Plakáty a reklamy kolem nás vychvalují úžasnou chuť výrobků, ne všemocného Velkého bratra. Místo něho máme kníratého jižanského plukovníka s bradkou, který nás neutlačuje ničím jiným než smaženým kuřetem, nebo pohledné mladíky kouřící v krásné krajině koolky či kentky. Stát nemůže uspokojit naše chutě nebo smysly, ani vyloudit slzy sympatií nebo nás rozesmát k popukání. Jediné, co může, je dostat naše peníze, a to je vpravdě jeho skutečný útlak, který Orwella nejspíš nikdy nezajímalo (zjistil jsem ovšem, že si zkoušel založit s.r.o., aby si zajistil tantiémy z 1984 a z Farmy zvířat). Stát uplatňuje svou moc nad námi hlavně prostřednictvím daňové tyranie nikoliv laskavými žádostmi, ale nestoudně krutými požadavky, nemorálním braním peněz za věci, bez kterých se platící klidně obejde, a to vše bez jakékoliv smlouvy – zaplat', nebo běž do vězení; co s tím uděláme, kámo, je naše věc. Stát povolává mladé lidi do válek, které nechce nikdo kromě Pentagonu a zbrojního průmyslu. Stát svou ohavnou tvář ukazuje zcela bezostyšně na policii, která stále více používá metody odkoukané od totalitních mučitelů a stále více se projevuje ne jako prodloužená ruka Státu, ale jako poloautonomní síla schopná nejdříve zastřelit, a potom teprve klást otázky. Ale ještě do nás žádnou ortodoxii nevmlátili hlavně proto, že žádná pravověrnost není.

Chcete tím říct, že je zde sice spousta moci, ale že není centralizována podle modelu Angsocu? Že tu jsou ovšem síly vždy připravené zmenšit moc Státu, ač je sám o sobě dostatečně násilnický. Nadnárodní společnosti mohou sice způsobit pád vlády, ale je jim lhotejná zodpovědnost za myšlení, umění, citovost, zdraví, morálku, tradici. Manipulátoři, ti praví agenti propagandy moci, kteří ovládají simultánní myšlení a podprahovou sugesci, nás znesvobodňují v říši naší vlastní spotřeby. Odbory. Menšinové skupiny všeho druhu od feministek po homosexuální sodomity. A kdekoliv očekáváme od Státu, že nás za naše peníze ochrání před mnohem horšími anarchistickými silami společnosti, shledáváme Stát podivně bezmocný.

Myslíte gangy, které se potloukají špinavými ulicemi, loupí, znásilňují a zkopou každého, kdo se jim nelíbí? V Oceánii nic takového není, protože agresivní instinkty vlastní mladým jsou svedeny do společného řečiště, jako tomu bylo v nacistickém Německu, do organizovaného loupění a znásilňování a zkopávání ve státním zájmu. Nebo jenom zkopávání. To, co chcete vy, je stále bezohlednější policie vyškolená v umění také někoho zkopat. Nuže, situace pro většinu z nás, kteří žijeme v demokracii, se v mezích vkusu vyřešila s rozvojem

technologii a pokročilejšího násilí. Co je život? To, co dávají v televizi. Bojíme se vyjít v noci ven, ale proč bychom vlastně měli, když nám celý život naservírují až domů ke krbu?

To je všechno, co nám zbylo, barevný obraz v televizi – teplo domácího krbu. Kdybychom směli v krbu topit uhlím, viděli bychom v něm mnohem hezčí obrázky.

Nuda za nudou. Jeden spánek opravdový a dva uměle vyvolané. Snad bychom byli šťastnější, kdybychom milovali Velkého bratra.

Proboha, neříkejte to. Ať vás to ani nenapadne. Protože přesně to se stane, když připustíme, že našemu osobnímu životu něco chybí. Stát bude velmi šťastný, když bude moci vaši nudu zaplnit. Stačí jedna noc venku s chlapci z Biff Squad Number Seven, kamaráde. Nalešti si boty. Musí to být vzrušující, nasadit si pásku s hákovým křížem a jít *hajlovat* na nacistické shromáždění. Život by měl být přiměřeně plný a přiměřeně nudný. To je civilizace. A jestliže skutečně nemáme rádi nudu, to nejlepší, co můžeme udělat, je snažit se rozšířit si vnitřní obzory. Můžeme chodit na hodiny k Georgu Orwellovi. Samozřejmě ozbrojeni, kvůli našim bojechtivějším spoluobčanům.

Obávám se, že nejsme ke Státu spravedliví. Dokud nás neděsí, pošklebujeme se mu. Nevěříte, že Stát může být, řekněme, dobročinný?

Sociální stát, jakým je Británie, a jakým Amerika není, přestože se lidem plní poštovní schránky šeky sociální péče, je pěkný vydrídouch. Je dobré mít státní pojištění, ale co se stane s dobročinností? Nemůžeme být laskaví k chudým, když Stát zabije samotné pojetí chudoby hned v zárodku. Znárodní průmysl a z dělníků se stanou státní zaměstnanci, které nemůžete vyhodit z práce, a tak jim na ní houby záleží. Když nevyceníte zuby a neukážete drápy, lidi nebudou pracovat. Znárodněný průmysl zkolabuje. Jinak řečeno, jak může být Stát dobročinný, když využívá peněz jiných lidí? Byrokracie je samospasitelná. Byrokracie je nadutá a neschopná. Na co vlastně Stát potřebujeme? Na vedení zahraniční politiky, což znamená mít armádu, a na udržení občanského smíru, což znamená policii. Pokaždé na zbraně a na evidenční systém.

Nicméně přijmeme fakt, že Stát na svobodném Západě nepostupuje orwellovským směrem. Čtete si, co chceme, na ulicích si prohlížíme pornografii, můžeme si koupit plastické lejno, milovat se bez úředních překážek. Skučíme po větších a větších sociálních svobodách a obvykle je dostaneme. Přesto Stát zůstává strašákem. Zvláště pro mladé.

Ach ti mladí.

*****

2

SKVĚLÝ TUCLAND

...

Bev opustil kancelář generálního tajemníka svých, nebo spíše svých bývalých odborů, a sjel výtahem z dvacátého třetího patra do vstupní haly, jež si stále ještě udržovala vzhled starého hotelu Hilton, kterým tato budova, Nový dům dopravy, dříve byla. V celé zemi, v celé syndikalistické síti neexistovaly jediné odbory, které by zde neměly své zástupce, od kominíků po skladatele elektronické hudby k filmům. Velká plaketa nad recepčním pultem hlásala ODBOROVÝ KONGRES SPOJENÉHO KRÁLOVSTVÍ 43. Pod ní bylo logo – zjednodušená mapa státu s prostým nápisem TUK = TUC. Tak totiž byla v humorném sloupku Times překřtěna Velká Británie, na Tucland. Názvu se s vážností a vděčností chopili nejvyšší odboroví předáci, nebo možná jejich reklamní textaři, a začlenili jej do Hymny dělníků:

Svaly máme z oceli
srdce buší jak zvon znělý
pochodujem všichni bdělí
od kolébky do skonání.
Vždyť nebe je jen přízrak mřelý.
Jen láska a smích je přítel vřelý
s ním vybudujem svět náš skvělý
Tucland s námi.

Je třeba dodat, že bylo jen málo dělníků, kteří znali slova. Venku se dalo do mrholení. Bev vzhlédl k vlajce, která se třepetala na vrcholku štukem zdobené věže – ke stříbrnému setrvačnickovému kolu na krvavě rudém pozadí. Srp a kladivo už světovým odborům nevyhovovaly, protože si je pro sebe zabrali Pokročilí socialisté, kteří svatým jménem práce usilovali o vybudování represivního státního systému. Ten sice v Evropě už dávno existoval, ale popíral syndikalismus. Aneurin Bevan, pravděpodobně první Bevův jmenovec, neboť Bev byl, stejně jako Bevan, velšským rodákem, jednou prohlásil, ačkoliv ne veřejně, moudrá slova: „Syndikalismus není socialismus.“ Což znamená, že když jsou dělníci sami svými zaměstnavate-li, není proti komu bojovat. V Tuclandu staré rozdělení na kapitál a práci stále přežívalo, a pravděpodobně tomu tak bude navždy, ať už kapitalistou bude (rychle mizející) soukromý finančník, nebo Stát.

Bev si nemohl pomoci a musel se smát, když zaklonil hlavu a hleděl na setrvačnickové kolo třepetající se ve větru, neboť dobře věděl, že vlastnictví je neslučitelné s filosofií práce a že TUC má budovu pronajatou od Arabů. Kde by byl Tucland bez Arabů? Ropa za stále přemrštěnější ceny přitékala z Islámu a udržovala tuclandský průmysl v chodu. A Islám, to nebyla jen horká poušť, ale také chladný oceán, protože ropa ze Severního moře byla Arabům zastavena za vládní půjčku, když Mezinárodní měnový fond s konečnou platností uzavřel Británii svoje pokladny. Půjčka však splacena nebyla, a tak nyní z vrtných věží v mrazivém vzduchu vlála vlajka s půlměsícem. Arabové už v Británii zůstali. Vlastnili al-Dorchester, al-Klaridges, al-Browns, rozmanité al-Hiltony a al-Idayinny, ve kterých byly u barů jen lehké drinky a k snídani žádná slanina. Vlastnili věci, o kterých lidé neměli ani ponětí, že je vlastní, včetně lihovarů a pivovarů. A v Great Smith Street měl už brzy stát symbol jejich síly – Velká londýnská mešita al-Masdžid al-harám. A do země se bez překážek hrnulo spoustu tvrdě pracujících Pákistánců a východoafrických muslimů, aby Britům připomínali, že islám není víra jen pro bohaté, neboť přízpůsobení přistěhovaleckých zákonů (které mívávaly nesmírně přísné kvóty) ve prospěch islámského lidu byl nezbytným politickým důsledkem arabského finančního poručnictví. A přece dělníkům, kteří už zapomněli na svoje křesťanství, nevadilo zpívat „Vždyť nebe je jen přízrak mřelý“. Měli by se, pomyslel si Bev v záblesku jasnozření, mnohem více bát lidí, kteří v nebe věřili.

5

KULTURA A ANARCHIE

S novým rokem se zhoršilo počasí. Bessie si užívala pohodlí Dívčího domova v Islingtonu, odkud denně cestovala do školy tím, čemu její otec, když spatřil několik jejich

spoluchovanek, ironicky říkal *virginibus*⁴³. Pak se vracela zpátky na čaj a k televizi. Bev spal, kde se dalo – v noclehárnách Armády spásy, v čekárnách na nádraží a při jedné příležitosti dokonce ve Westminsterském opatství. Jeho hotovost se brzy ztenčila na minimum – 7 liber 50 v bankovkách a desetnicích. Desetník byl starý dvoušilink, který Viktoriánci zavedli s představou, později moudře opuštěnou, převodu do desetinné soustavy – deset jich bylo do *sovereignu* – zlaté libry. Převod na desetinnou soustavu v šedesátých letech, která násilně sjednotila Británii se zbytkem Evropského společenství, přinesl sto nových pencí (nazývaných s patričním pohrdáním *péčka*), ale ty s růstem inflace brzy ztratily svůj význam. Deset desetníků dělá libru a už žádné další dělení. Brzy, jak Bev předvídal, bude tuclandská libra, stejně jako italská lira, dělitelná pouze teoreticky. Kdyby chtěl, mohl by si za desetník koupit krabičku zápalek, i když tu potřebu neměl. Tabák, útěcha osamělých a zahálejších mužů, byl mimo jeho cenové relace. Zemle nebo sendvič stály minimálně libru. Armáda spásy mu dala, s přihlédnutím k tomu, že žádá poprvé, mísu ovesné kaše. Stala se z něj špinavá, zarostlá, výstavní troska. Kojil se nadějí, že bude možné strávit většinu dne v čítárnách nebo veřejných knihovnách, ale v těch dnech nebylo už mnoho veřejných knihoven, a ty, které ještě existovaly, byly plné starých, chrápajících lidí.

„Dělníci nepotřebují knihovny. Potřebují pořádný biják,“ protáhl jeden z kuminů.

„A pořádný biják já mám rád,“ navázal druhý a významně se pleskl pěstí do dlaně. Malý gang zastavil Beva s evidentním úmyslem ho zbít a okrást. Bev neměl strach a mladíci to museli vycítit. Opíral se o orvaný plakát Symbolického dělníka Billa (nějaký sprejer doplnil výmluvnou příčnou čáru u T ve slovu TUCLAND), pravou rukou v kapse svíral vystřelovák. Usmál se a řekl:

„*Sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.*“

V mžiku ho obklopili, zkoumali ho, očuchávali ho a funěli mu do tváře.

„Tak ty umíš řecky, chlape?“

„*Me phunai ton hapanta nika logon.* Sofokles,“ řekl Bev. „Ze hry *Oidipus na Kolónu.*“

„Význam?“

„Nezrodit se vůbec je moudrost největší.“⁴⁴

Hloučku mladíků se nejprve se uznale zastavil dech, a pak najednou hluboce vydechl. Vůdce kuminů, černoš s árijským profilem, vytáhl balíček Savuke Finns a nabídl mu: „Dáš si práška?“

„Díky, ale musel jsem s tím přestat.“

„Bez práce? Prdel s odbory? Protistátní živel?“

„Ano, ano, ano.“

Kuminů bylo sedm, ne všichni byli černí. „Ach jo,“ vzdychl Vůdce. Přímo na druhé straně Great Smith Street ve Westminsteru, kde ležely v mrazu bílé základy nové mešity, kráčel racionálně za svým cílem nějaký nerozvážený muž. „Ali a Tod,“ hlesl vůdce. Dva jmenovaní přešli ulici a ukázkově muže zaskočili, skopli ho na levou stranu a ležící tělo bleskově prořezali. Přinesli zpět třicet pět liber v bankovkách. „Fajn,“ řekl vůdce. „Tod jde se mnou. Zbytek u Soapého kolem jedenáctý, jasan?“

„Jasan.“

„Jasan, Tussi.“

Tuss a Tod, nažloutlý, křehce vyhlížející hoch, který kvůli zimě pořád poskakoval, vzali Beva do jídelny pro nezaměstnané za Westminsterským mostem. Tam ho nakrmili šunkovými sendviči, párkovou roládou a miskou makaronů v kečupové omáčce. Žena za pultem po nich chtěla jejich průkaz v nezaměstnanosti, jinak prý nemůže dovolit, aby požívali výhod nízkých, dotovaných cen, ale výrostci sotva odfrkli.

„Už jsi někdy slyšel o Mizusakovi?“ zpovídal Tuss Beva, který přitom do sebe házel jídlo jako nezavřený.

„O tom Japonci? Inovátoru smyčcové metody?“

„Skoro ses trefil. Jenom jsou tam trochu jiná písmenka. Smyčková je přesnější. Ale metoda to je, to ano.“

Tod vážně navázal: „Problémem je oddělení kultury od morálky. Protože kulturu vyvinula společnost, což ji nutí kázat společenské hodnoty. Myslím... myslí tím, že knihy nekážou nic zločinného. Knihy kážou dobro.“

„Přísně vzato, knihy by neměly kázat nic,“ řekl přežvykující Bev. „Vědění a krása jsou za hranicemi etiky. Co je zač, ten Mizusako?“

⁴³ mimo jiné s odkazem na latinské *virginibus puerisque* – „pro panny a hochy“

⁴⁴ Překlad Václav Dědina

„Sedí ve vězení někde ve Státech,“ řekl Tuss a vyfoukl aromatický kouř. „Dělal šňůru po univerzitních kampuzech a kázal neza nezain kurva nezainteres kurva kurva kurva...“

„Nezainteresovanost?“

„Já se z toho pobleju. Ale ano, to jsem chtěl říct. Svobodný učení, svobodný akce. Mluvil o PU.“

„O PU?“

„O Podzemní univerzitě. Placené z loupeží, což znamená z násilí. Měla by učit neužitečný věci. Latinu, řečtinu, historii. Dostali jsme všivý vzdělání, že jo?“

„Souhlas.“

„Je všivý, protože je to Práce. Je všivý, protože všechny staví do jedny lajny. Chytrý kluky nikdo nechce. Některý věci se nesmí, protože nejsou dobrý pro dělníky. Z toho plyne, že věci, který se nesmí, musí být ty jediný, který stojí za to vědět. Pochopil jsi to?“

„Má to logiku.“

„Chodíme do školy, my všichni, dokud nám není šestnáct. Tak zní zákon. Dobrá, chodíme tam, akorát že neposloucháme ty sračky, kterým se říká sociologie a dělnická angličtina. Sedíme na prdeli a čteme si latinu.“

„Kdo vás učí latinu?“

„Kolem je spousta protistátních učitelů. Ty seš učitel?“

„Dějepis. Velmi neužitečné.“

„Jasnačka, takových je spousta, kteří se nechali vyhodit ze škol, protože nechtěli učit ty sračky, co se od nich očekávaly, že jo? Toulají se stejně jako ty. Dáváme jim trochu škváry, tak jako tobě. Oni nás zase na revanš trochu vzdělají. Chceme skutečný vzdělání, ne ty sračky ze státní školy.“

„Chcete něco hned teď?“

„Jednu věc,“ přikývl Tod. „Jak jsme se dostali do tohodle průseru?“

Bev se ostře nadýchl a vzápětí mu zaskočily zbytky makarónů. „Dělníci říkají, že to není průser. Co na to vaši rodiče?“

„Neříkají nic,“ řekl Tuss. „Jenom konzumují. Ale musí to bejt průser, protože je to kurva šílená *nuda*.“

„To beru.“ Bev si nemohl pomoci a musel se usmát nad přímočarostí Tussova prohlášení. „Pokusím se vám vysvětlit ten průser pokud možno rychle a stručně. Od počátku historie jsou tady ti, co mají, a ti, co nemají. V politice se postupně ustanovily dvě strany – jedna zajišťovala, aby ti, co mají, měli, a měli samozřejmě ještě víc, a ta druhá se snažila, aby ti, co nemají, měli. Žádní bohatí, žádní chudí, všeho dost pro každého. Nikdo nemá víc, nikdo nemá míň, všichni mají stejně, spravedlivá společnost. Socialismus. My teď máme socialistický stát. A máme ho skoro nepřetržitě od roku 1945. Kdo byli ti, co neměli nic? Pracující, proletariát. Byli utiskováni těmi, co měli, neboli kapitalisty. Pracující se zorganizovali do skupin příliš velkých na to, aby se daly kapitalisty vykořisťovat. Do odborů. Dobrá, kapitalisté se snažili zaměstnávat neodboraře. Nastala doba, kdy odbory postavili

mimo zákon. Jenže ruka odborů byla a je silnější. Ti původně vykořisťovaní to dělají dobře. Co je na tom špatného?“

„Něco špatného na tom být musí,“ řekl Tuss, „když je život kurva tak *nudnej*.“

„Teď vám řeknu, kdy se to zadrhlo,“ řekl Bev. „V Anglii bývala Nezávislá labouristická strana, stará NLS. Pak ji vystřídala nová Labouristická strana, která zničila starou. Nová Labouristická strana začala fungovat jako politická výkonná moc Odborového kongresu. Část odborových příspěvků šla na udržování této strany – velmi rozumné. Cílem socialismu nyní je socializovat. Zrušit, jak jen to je možné, soukromé vlastnictví. Místo aby šly obrovské zisky ze železnic, dolů a oceláren do kapes bohatých akcionářů, připadají státu, který tak může zvyšovat mzdy a investovat je do vývoje a pokroku. Jediný problém je v tom, že národnostní průmysl nebude nikdy vydělávat. Proč ne? Protože po něm nikdo nechce, aby měl zisk.“

„To všechno víme,“ namítl Tuss poněkud podrážděně. „Je to samej byrokrat, nikoho nevyhoděj a všichni maj svou sesli.“

„A teď přicházím k Velkému rozporu,“ řekl Bev. „V socialistickém státě vlastně vůbec odbory nepotřebujete. Proč? Jestliže jsou oficiálně u moci pracující, proti komu je vlastně mají odbory bránit? Východoevropský socialismus žádné odbory nemá, což je logické. Ale britský syndikalismus, když už se jednou rozjel, musí pokračovat. Potřebuje mít opozici. Samozřejmě, je ještě stále několik soukromých šéfů, ale hlavním zaměstnavatelem je stát. Ale pořád tu máte staré dělení na zaměstnavatele a zaměstnance. Dělníci musí pohlížet na svou vlastní politickou výkonnou moc nikoliv jako na aspekt sebe sama, ale jako na entitu, které je třeba se postavit. Postaví se proti a opozice se musí podvolit, protože to není skutečná opozice. Právě proto vyhoví všem požadavkům na zvýšení mezd a inflace vzkvétá.“

Oba chlapci vypadali skleslí a nespokojení. „To pořád nic nevysvětluje,“ řekl Tod. „Nevysvětluje to všechny ty sračky, který do nás lili ve škole. Nevysvětluje to, proč ty a my sedíme tady.“

„Dobrá,“ řekl Bev. „Boj pracujících v devatenáctém století nebyl výhradně ekonomický – byl také kulturní. Proč by měla mít buržoasie monopol na vkus a krásu? Lidé jako Ruskin a William Morris chtěli dělníky *povznést*. Jenže s marxistickým důrazem na to, že i základní podstata kultury a historie je ekonomické povahy, dobře – dobře, pěkné plakáty a čítárny zdarma se nezdály tak důležité. Zmizela doktrína o rozmanitosti spotřeby. Věci se dělají proto, aby se spotřebovaly – ale co jde na odbyt? Cokoliv, co poskytovalo nebo poskytuje nejjednodušší uspokojení. Je potřeba zředit vkus. Sérioví výrobci mají vždy pohotově nějakou rozbředlou parodii na opravdovou individuální tvůrčí činnost. Koupit by mělo znamenat uspokojit. Když si koupíš knihu, které nerozumíš, rozzuří tě to. Ale měl bys jí rozumět, protože sis za ni zaplatil, nebo ne? Věci tedy musí být jednoduché, musí být snadným zdrojem uspokojení, a to znamená nastavit nižší laťku. Každý dělník s penězi je oprávněn za své peníze dostat to nejlepší, co se dá koupit, takže to nejlepší musí být předefinováno jako to, co poskytuje uspokojení při nejmenší námaze. Každý má nárok na stejnou kulturu a vzdělání, a tak je třeba srovnávat na jednu úroveň. Proč by měl být jeden chytřejší než druhý? To by byla nerovnost. Neexistují kolem nás žádní pokrokaři z devatenáctého století, kteří by vysvětlovali dělníkům krásu Homérových veršů. Jak víte, někteří z těch starých dělníků se opravdu učili řecky. A hebrejsky. Říkali tomu sebezdokonalování. Ale to znamená, že jedni se zdokonalují a druzí ne. Obrovská nerovnost. Proto vaše všivé školní osnovy. Proto ta nuda. Napoleon byl možná monstrum, ale alespoň nebyl nudný. Co můžou velcí mužové, jako byl Julius Caesar a Ježíš Kristus, udělat pro dělníka?“

„My nechodíme do práce,“ řekl Tuss hořce, „a nikdy nebudem. Nejsme ovce, který jdou za beranovým zvoncem. Žijeme život zločinu a násilí. Kultury a anarchie. Modlím se ke

Kristu, abych se jim vyrovnal. přečti si Vergilia a pak běž a rozpárej nějakýho maníka. Nemám rád – jak je to slovo?“

„Rozporuplnost,“ řekl Tod.

„Jestliže jste lidské bytosti,“ řekl Bev s jistým přemáháním, „nemůžete se tomu vyhnout. Vzepřete-li se dělnickému státu, jste ke zločinu donuceni. To mi řekl můj poslanec.“

„Zločiny jsou dvojího druhu,“ uvažoval Tuss. „Loupení ve stylu Robina Hooda, jako jsi viděl dneska v noci. A *acte gratuit*.“

„Kdo vám řekl o *acte gratuit*?“

„Chlápek jménem Hartwell,“ řekl Tuss. „Mluvil s náma, už jsem zapomněl, kde. Měl obrovskou výdrž, co se týče ginu. Řekl nám o Camusovi – francouzským Alžířanovi, fotbalistovi, možná jsi o něm už slyšel. Ten maník někoho zabije, a tak pozná, že je lidská bytost. Udělal věc, pro kterou neměl žádnéj důvod, a z toho pochopil, že má svobodu. Jedině lidský bytosti mohou spáchat *acte gratuit*. Všechno ostatní, a tím myslím celej velkej nedozírnej šoustající vesmír a všechny hvězdy v něm, musí poslouchat jako hodinky. Ale lidi musej ukázat, že jsou svobodný tím, že dělají věci, jako je zabíjení a násilí na druhejch.“

„To, co děláme my, není *gratuit*,“ namítl Tod. „Nemůže být. Když jsme protistátní, musíme být protistátní důkladně. To znamená stavět se proti zákonu, protože to je věc Státu. Latina a řečtina jsou taky protistátní. Takže násilí a Shakespeare a Platón patří k sobě. *Musí*. A literatura nás učí pomstě. Když jsem četl *Dona Quijota*, šel jsem ven a pořezal každýho maníka, kterej nebyl hubenej, vysokej a trochu zasněnej. Ty málo tlustý nechávám taky bejt.“

„Co to bylo za to skvělý řecký slovo, co jsi řekl včera?“ obrátil se Tuss na Toda.

„Symbiosis?“

„To je vono. Jak by bez nás křesťančící přežili?“

Bevovi se zatočila hlava. Děje se toho tolik. „Vysvětli to,“ řekl.

„Tahle děcka,“ spustil Tuss, „založila PK, neboli Podzemního Krista. Někde v District Line, v tý uzavřený oblasti. Praktikujou něco, čemu říkaj večere lásky, a pak skutečně souložej, kluci s holkama, kluci s klukama, ale ke svátečnímu hodu mají jen kousky chleba a pár kapek vína. Někdy je pro ně krademe. Říkají, že chleba a víno je skutečnej Ježíš. Po večeri vyrazej ven a vyvolávají problémy.“

„Křesťanské násilí?“ řekl Bev neschopen něčemu takovému uvěřit.

„Ne, ne. Jdou ven, aby se nechali zmlátit. Chtějí praktikovat křesťančinský milování nepřitele. To je chvíle, kdy na scénu přicházíme my. Děláme to z přátelství, v tom je ta potíž, a tak je nepořežeme nijak moc. Necht' si užijí svého vlastního vína,“ zakončil s náhlou zlomyslností.

„Všechny věci, které jsou důležité,“ řekl Bev stále ještě s trochou přemáhání, „jsou podvrtné. Umění je podvrtné. Filosofie také. Sokrata zabil Stát.“

„Jo, to vím,“ zamračil se Tuss. „,Kritone, Asklepiovi kohouta.““

„,O Kriton,“ překládal zpětně Bev, „,to Asklepio opheilmen alektruona.““

„Ještě jednou, znovu,“ naléhal Tuss a chytil Beva za klopou obnošeného pláště. „Kristepane, to jsou skutečná slova, co tady ten chudák povídá.“ Bev, který stále ještě vlastnil propisku, přepsal Tussovi citát v latině na jeho balíček cigaret. Tuss hltal slova, a pak řekl: „Vždycky se celej osypu, když to slyším v angličtině. Běží mi to dolů po páteři. Ted' už se třást nemusím. Ty Řeky, co provozujou ten smradlavej restaurant v Camberwellu, jsem musel zmlátit kvůli tomuhle. Pak jsem se domák, že ten chlápek, kterému to tam patřilo, se jmenuje Sokrates. To je výsměch, řekl jsem a šlápl mu do ksichtu.“

Beva roztřásla zimnice, když mu před očima vyvstal obraz znásilněného a zmláceného Irvinova kluka. Trpěl a umřel, protože nebyl literární postavou? Anebo to sám chtěl, extrémní křesťančík? Kdo něco ví o temném srdci člověka? „Nebojíte se, že vás chytanou?“ zeptal se. „Že vás zavřou?“

„Ne.“ Tuss několikrát pomalu zavrtěl hlavou. „My nemáme strach. Je to závěrečná zkouška, poznat, jestli umíš žít sám, jako bys byl ve své vlastní lebce. To je i důvodem, proč se předzásobit, poznat, jestli se to takhle užíví samo. To je skutečná svoboda, být sám v cele a moct putovat celým svým mozkiem jako krajinou. Ale nikoho nechtnou. Nguruweové nám jdou z cesty.“

„To slovo neznám. Policie?“

„To je svahilsky svině. Chanzír – to je arabsky, to je ještě horší – nechtějí mít krev na uniformě. *O Kriton*,“ začal číst, „*to Ask...*“

„Dejte mu ho a nezapomeňte,“ řekl Bev. „Jen tak se to pohne.“

„Řekni mi to v řečtině. Řekni mi to ve skutečném jazyce. Chci, aby minulost byla přede mnou, jako by byla skutečná.“

„Je mi líto,“ řekl Bev, „nepamatuji si všechno. S tou minulostí máš pravdu. Nedlužíme nic ani přítomnosti, ani budoucnosti. Udržujte minulost živou a dávejte, co dlužíte. Někdo to udělat musí.“